

ORTA DOĞU GÜVENLİĞİNDE YENİ AÇILIMLAR VE İBRAHİM ANTLAŞMASI

NEW EXPANSIONS IN MIDDLE EAST SECURITY AND THE ABRAHAM ACCORD

Güngör ŞAHİN¹, Serhat GÜZEL²

Öz

Orta Doğu'da 1948 yılında İsrail'in kurulmasıyla başlayan Arap-İsrail gerginliği ve bölgesel anlaşmazlıklar, küresel aktörlerin ve ilgili kurumların sürekli takibinde olmuştur. İsrail ile bölgedeki diğer Arap devletleri arasında yaşanan 1967 ve 1973 savaşlarının sonuçları günümüzde dahi etkisini devam ettirmektedir. Enerji arzı gibi konularda küresel etkileri olan Orta Doğu'daki Arap-İsrail gerginliği ve çatışmalar, 1979 yılında Mısır ve 1994 yılında Ürdün ile İsrail arasında mutabakata varılan barış antlaşmaları ve diplomasi vasıtasıyla çözülmeye çalışılmıştır. Son olarak İsrail ile barış antlaşması yapan diğer bir Orta Doğu ülkesi Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmuştur. Bu çalışmada, İbrahim Antlaşması ile Orta Doğu bölgesinde tesis edilmeye çalışılan barışın bölge güvenliğine etkileri; haber, belge, makale, kitap taranarak incelenen literatürden erişilen bilgiler derlenerek ve yorumsamacılık yöntemleri kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda İbrahim Antlaşmasının sadece bölgedeki barışı tesis etmeye değil, BAE'nin ABD'den F-35 alımına yardımcı olduğu ve İsrail'in BAE'ye uçakların yedek parça satışı açısından ekonomik avantaja sahip olacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Güvenlik, İbrahim Antlaşması, İsrail, Orta Doğu.

Abstract

Arab-Israeli tensions and territorial disputes in the Middle East, which began with the establishment of Israel in 1948, have been constantly monitored by global actors and related institutions. The results of the 1967 and 1973 wars between Israel and other Arab states in the region continue to have an impact even today. Arab-Israeli tensions and conflicts in the Middle East, which have global implications on issues such as energy supply, were tried to be resolved through peace treaties and diplomacy agreed between Egypt in 1979 and Jordan and Israel in 1994. Finally, another Middle Eastern country that made a peace treaty with Israel was the United Arab Emirates (UAE). In this study, the effects of peace on regional security, which were tried to be established in the Middle East region by the Abraham Accord, were tried to be determined by compiling information accessed from the literature examined by scanning news, documents, articles, books and using interpretation methods. As a result of the study, it has been found that the Abraham Accord not only helped establish peace in the region, but also helped the UAE buy F-35s from the United States, and Israel will have an economic advantage in terms of selling spare parts for aircraft to the UAE.

Keywords: Abraham Accord, Conflict, Israel, Security, The Middle East.

1. Doç. Dr., Milli Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü,
gsahin@msu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-6296-8568>
2. Bağımsız Araştırmacı,
serhatguzel001@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-6569-9041>

Makale Türü **Article Type**
Derleme Review Article

Başvuru Tarihi/Application Date
12.06.2021

Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date
20.08.2021

DOI
10.20875/makusobed.951573

Bu makaleye atıf yapmak için:

Şahin, G., Güzel, S. (2021). Orta Doğu güvenliğinde yeni açılımlar ve İbrahim Antlaşması. *MAKU SOBED*, (34), 15-28.
<https://doi.org/10.20875/makusobed.951573>

EXTENDED SUMMARY

The aim of this study is to analyze the development of the peace process that has been tried to be established after the conflicts and disputes that have occurred and have taken place so far in the Middle East Region and the impact of these initiatives on regional security. Under the special framework, the Abraham Accord signed between Israel and the United Arab Emirates, Bahrain, Morocco and Sudan on August 13, 2020 has been analyzed.

Research Problem and Research Questions

In the first part of the study, within the framework of the historical background; what initiatives have been taken by Israel within the framework of creating a regional security complex, and what is the impact of these initiatives on the signing of the Abraham Accord? The answer to this question will be sought. In the second chapter, attempts to establish peace in the Middle East and Israel's role will be determined. In the third chapter, the parties to the Abraham Accord and whether this signed treaty has an impact on the UAE's purchase of F-35 combat aircraft from the United States will be examined. The hypothesis of the study is that the Abraham Accord is not just an attempt to establish peace in the region, but that a suitable environment for the sale of arms between the parties is being prepared under the name of the peace treaty.

Literature Review

As part of the literature review conducted for the study, Ekrem Memiş notes that the Middle East region has a very sensitive structure that comes from the historical process and that the developing events have a high capacity to affect the countries in the region.

The regional security complex theory, considered by Barry Buzan and Ole Waever, states that “the emergence of the phenomenon of security or distrust between sujes/states cannot be considered separately from each other, and the analysis should be evaluated in this context.” Efforts to build a security complex in the Middle East do not have a single parameter. Economic, social and cultural elements must be evaluated in order to understand and analyze the grift structure.

Israel's national security strategies are examined and the Israel Defense Forces Strategy document published in 2015 states that Israel should be an effective force in the region and that it is important to make peace with neighboring countries. As stated by Mustafa Kula, Israel does not have a maximalist land invasion, and neither does it have strong views that there can be regional peace. It is noted that Israel's attacks on the Palestinian region will continue, although there are peace treaty attempts by other states in the region that are trying to formally admit themselves.

Methodology

As part of the overall framework of the study, The Middle Eastern countries that have concluded a peace treaty with Israel to date will be analyzed to see whether the Ibrahim Treaty, signed on August 13, 2020, will have an impact on establishing regional security. In order to achieve this goal, information accessed from the literature created by scanning various news, documents, articles and books was compiled and inferences were made using qualitative research methods. The research universe of the paper was identified as the Middle East region, while the sample was identified as Israel and the UAE.

Results and Conclusion

As a result of the study, it has been determined that the Abraham Accord was not only an attempt to establish peace, but that Israel and the United States obtained common interests through this treaty. In this context, after the UAE signed the Abraham Accord, the sales of the F-35, which had been waiting for a long time, began under the leadership of the United States. Israel, which wants to be an effective regional power in the Middle East region, responded positively to the US decision to sell. The reason why Israel expressed a positive opinion on this sale has been analyzed as the UAE produces wing spare parts for the aircraft it will buy and sells spare parts to the UAE.

1. GİRİŞ

Orta Doğu bölgesinde ülkeler arasında barış gerçekleştirme girişimleri belki de uluslararası kamuoyu ve aydınlar tarafından en çok kafa yorulan konuların başında gelmektedir. Coğrafi olarak sınırları konusunda bir uzlaşma olmasa da Kuzey Afrika ile Doğu Akdeniz, Arap Yarımadası ile Basra Körfezi bölgeleri siyasi olarak Orta Doğu olarak tanımlanmaktadır. Orta Doğu'da devam eden çatışmaların ve anlaşmazlıkların bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine olumsuz etkileri olmuştur. Bu nedenle bölgede tesis edilmeye çalışılan barış girişimlerine büyük önem atfedilmektedir.

Uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde olan bölgede petrol gibi değerli yeraltı kaynaklarının bulunmasıyla Orta Doğu'nun büyük bir önem kazandığı ortadadır. Doğal zenginliklerin tespit edilmesiyle beraber küresel güçlerin sanayilerini geliştirmek için ihtiyaç duydukları enerji hammaddesi ihtiyacı, bölgenin hegemonya altına alınmasına sebep olmuştur. ABD, İngiltere, Fransa gibi eski sömürgeci ve yeni hegemon devletlerin bölgedeki kültürel ve demografik yapıya önem atfetmeden yeni sınırlar oluşturma girişimleri çatışmaların başlangıcı olmuştur. Avrupa ülkelerinin bölgede hem ekonomik hem de güvenlik açısından çıkarları bulunmaktadır. Üstelik Orta Doğu'da gelişen olaylar etki bakımından sadece Orta Doğu ile sınırlı kalmamakta ve küresel etki yapabilmektedir (Mosalanajah, 2018, ss. 20-52).

Orta Doğu sadece zengin yer altı kaynakları açısından değil dini ve kültürel açıdan da büyük bir öneme sahiptir. 1917 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour tarafından gündeme taşınan bildirge neticesinde Filistin topraklarında bir Yahudi yurdu kurulması fikri uluslararası arenada görüşülmeye başlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Filistin'de bir Yahudi ulusal yurdu kurulmasını desteklemekle birlikte, dönemin ABD Başkanı Franklin Roosevelt bölgede Yahudi yurdu kurulursa Araplara danışılmadan herhangi bir karar verilmeyeceği güvencesini vermiştir (Knell, 2017). Bu dönemde İngiliz sömürgesi olan Filistin topraklarında hem Yahudi Devleti hem de Arap Devleti kurulmasına ve Yahudi mültecilerin bölgeye sınırsız göçüne İngiltere karşı çıkmıştır (Office of The Historian, 2020). İngiltere, Filistin'deki siyasi ve ekonomik çıkarları korumak için Araplarla iyi ilişkilerini korumak istemiştir.

Çalışmanın genel çerçevesi kapsamında İsrail ile bugüne kadar barış antlaşması yapan Orta Doğu ülkeleri, özel çerçevede 13 Ağustos 2020 tarihinde imzalanan İbrahim Antlaşması'nın bölge güvenliğinin tesis edilmesinde etkisinin olup olmayacağı analiz edilecektir. Bu amaca ulaşmak için çeşitli haber, belge, makale ve kitaplar taranarak oluşturulan literatürden erişilen bilgiler derlenerek ve nitel araştırma yöntemleri kullanılarak çıkarımlarda bulunulmuştur. Makalenin araştırma evreni Orta Doğu bölgesi, örnekleme ise İsrail ve BAE olarak tespit edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde tarihsel arka plan çerçevesinde; İsrail'in bölgesel güvenlik kompleksi oluşturması kapsamında ne gibi girişimleri olmuştur ve bu girişimlerin İbrahim Antlaşması'nın imzalanmasına etkisi nedir? sorusuna cevap aranacaktır. İkinci bölümde Orta Doğu'daki barış tesis etmeye yönelik girişimler ve İsrail'in rolü tespit edilecektir. Üçüncü bölümde ise İbrahim Antlaşması'nın tarafları ve imzalanan bu antlaşmanın BAE'nin ABD'den F-35 muharip uçak alımına etkisinin olup olmadığı konusu incelenmeye çalışılacaktır. Araştırmanın hipotezi ise İbrahim Antlaşması'nın sadece bölgedeki barışın tesis edilmesine yönelik bir girişim olmadığı, barış antlaşması adı altında taraflar arasında silah satışı için uygun ortamın hazırlandığı şeklindedir. İbrahim Antlaşmasının analizi ve sonuçları ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların sınırlı olması makalenin önemi ve özgün değerini arttırmaktadır.

Çalışma için yapılan literatür taraması kapsamında Ekrem Memiş Orta Doğu bölgesinin tarihsel süreç içerisinde gelen çok hassas bir yapıda olduğunu ve gelişen olayların bölgedeki ülkeleri etkileme kapasitesinin yüksek olduğunu belirtmektedir.

Barry Buzan ve Ole Waever tarafından ele alınan Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi ise "sujeler/devletler arasındaki güvenlik veya güvensizlik olgusunun ortaya çıkartılmasının birbirinden ayrı düşünülemeyeceği ve yapılacak analizlerin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği" belirtilmiştir. Orta Doğu'daki güvenlik kompleksi oluşturma çabalarının tek bir parametresi yoktur. Girift yapının anlaşılması ve analiz edilmesi için ekonomik, sosyal ve kültürel unsurlar değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

İsrail'in ulusal güvenlik stratejileri incelendiğinde ise 2015 yılında yayımlanan İsrail Savunma Kuvvetleri Strateji Belgesi ile İsrail'in bölgede etkin bir güç olması gerektiği ve komşu ülkelerle barış yapılmasının önemli olduğu belirtilmektedir. Mustafa Kula tarafından belirtildiği şekilde İsrail'in maksimalist bir toprak işgali bulunmamakla birlikte bölgesel barış olabileceğine dair kuvvetli görüşleri de

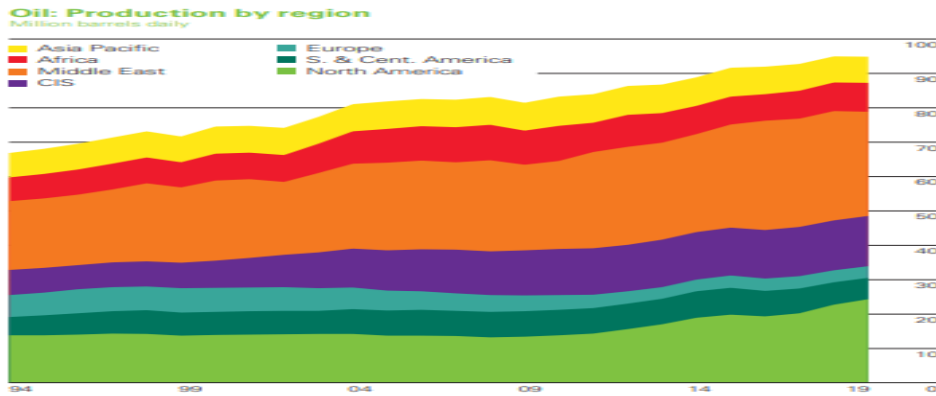
yoktur. Bölgedeki diğer devletlere resmi açıdan kendini kabul ettirmeye çalışan İsrail'in barış antlaşması girişimleri olmasına rağmen Filistin bölgesine saldırılarının devam edeceği belirtilmektedir.

2. TARİHSEL ARKA PLAN VE BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ

Orta Doğu çok hassas bir bölge durumundadır. Bu sebeple bazı kaynaklar Orta Doğu'yu “dünyanın yumuşak karnı” (Memiş, 1995, s. 159) şeklinde betimlemektedir. Orta Doğu, Akdeniz ve Basra Körfezi aracılığıyla denizlere açılma konusunda avantaj sağladığından dolayı da jeostratejik değer kazanmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Orta Doğu çok eski dönemlerden günümüze değin birçok güçlü devletin kontrol etmek istediği coğrafi bir alan olmuştur. Orta Doğu bölgesindeki uluslar gelişen teknoloji ve bilgi üstünlüğünü elde etmedikleri sürece gerekli kapasiteye sahip olamayacaklar ve rasyonel kararlar almakta zorlanacaklardır (Turan, 2012, s. 17).

Orta Doğu'daki petrol rezervlerinin bölgedeki devletlerin gelişmesinde sahip olduğu rol, diğer açıdan çatışma ve istikrarsızlık da getirmektedir (Büyükkaya, 1988, s. 236). Petrol ve diğer yer altı kaynakları açısından Batı'nın bölgeye olan bağımlılığı Orta Doğu'nun dikkat çekmesine sebep olmaktadır. Sanayi kolları ve diğer sektörler için vazgeçilemez bir hammadde olan petrol, devletlerin ekonomik kalkınmalarında hassas bir öneme sahip olduğundan çok değerlidir. Özellikle 1973 yılında yaşanan savaştan sonra Arap devletlerinin petrol satışlarına belirli oranda kota koyması ve yaptırım uygulamaları Batı'da ciddi sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Günümüzde alternatif enerji kaynaklarına bir yönelim olsa dahi petrol ve diğer hidrokarbon yataklarına olan ihtiyaç ve bağımlılık devam etmektedir. Orta Doğu'daki petrol rezervlerinin dünya genelinde bilinen rezervlerin %66'sı olduğu ve 2019 yılında dünya genelinde çıkarılan petrolün %48,1'inin Orta Doğu bölgesinden temin edildiği belirtilmektedir (BP Report, 2020). Şekil 2.1.'de Orta Doğu bölgesinde 1994-2019 arasındaki 25 yıllık periyotta petrol üretiminin artan bir ivme kazandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Ortadoğu'nun coğrafi şartları yer altı kaynakların tespit edilmesi ve çıkartılıp rafine edilmesi için çok uygundur. Bölgede bulunan petrol rezervlerinin çıkartılması dünyanın diğer yerleriyle kıyaslandığında daha az maliyetlidir (Kaynak, 2005, s. 215).

Şekil 1. Bölgeler Bazında Petrol Üretim Değerleri (1994-2019) (Statistical Review of World Energy, 2020)

Orta Doğu bölgesinin önemini sadece mali ve finansal açıdan sınırlandırmak yanlış olacaktır. Yukarıda sayılan jeopolitik nedenlerin yanı sıra dini açıdan da önemli bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Bölge semavi dinlerden İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik için çıkış yeri olması ve teopolitik açıdan kutsal bir öneme sahiptir. Günümüzdeki duruma bakacak olursak Müslüman nüfusun ağırlıklı olarak bölgede yaşadığını görürüz. Ancak Müslümanlığın çıkması ve kabul edilmesini takiben devam eden süreçte birçok bölünme ve ayrışma yaşanmıştır. Kerbela ve Siffin olayları gibi yaşanan hadiseler neticesinde bazı mezhepler ortaya çıkmıştır. Bu mezheplerden bazıları Sünniler, Şiiiler ve Hariciler'dir (Özcan, 2004, ss. 229-250). Bazı mezheplerin bölgede etkilerinin yitirdiği tespit edilmektedir. Ancak bölgede yaşanan mezhepler arası çatışmalarda en büyük ihtilaflar Sünniler ve Şiiiler arasında yaşanmaktadır (Mansour, 1991, s. 43). Diğer yandan Orta Doğu'daki siyasi özgürlük farklı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusunun büyük çoğunluğunun Orta Doğulu olmasına rağmen İsrail, yalnızca Batılı devletlerin siyasi yönden bir aracı olarak değil, daha derin anlamda Batı uygarlığının bir parçası olarak görülmektedir (Lewis, 2018, s. 468).

Orta Doğu bölgesinin küresel anlamda sorun ve çatışma alanı olarak görülmesi 20. Yüzyılın başına dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında "Şark Meselesi" olarak tabir edilen problem sahaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesiyle beraber gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler ile beraber İsrail devletinin kurulması bölgedeki çatışma ve anlaşmazlık sahalarının farklı boyutlara evrilmesi ile sonuçlanmıştır.

2.1. Ulusal Güvenlikten Bölgesel Güvenliğe

Bölgesel Güvenlik Teorisi devletler arasında var olan düşmanlık ve dostluk ilişkisine dayalı olarak dünyada güvenlik bölgelerini inşa etmek üzere teorik bir çerçeve sağlamaktadır. Bölgesel güvenlik; dostluk ve düşmanlık kalıpları, sınır anlaşmazlıkları ve ideolojik çatışmalardan, olumlu ya da olumsuz uzun süredir devam eden tarihsel bağlantılara kadar çeşitli meselelerden kaynaklanmaktadır (Buzan, 1991, s. 59). Araplar ile İsraililer veya İranlılar ile Iraklılar arasında olduğu gibi, halklar arasında tarihsel bir karakter kazandığında düşmanlık da güçlü olabilmektedir. Bölgesel güvenliğin daha kapsamlı bir resmini elde etmek için, dostluk-düşmanlık modellerine devletler arasındaki güç ilişkilerini de eklemek gerekir.

"Güvenlik kompleksi" terimi, Barry Buzan tarafından devletler arasındaki dostluk ve düşmanlık modellerinden kaynaklanan oluşumları belirtmek için kullanılmıştır. Bir güvenlik kompleksi, birincil güvenlik kaygıları ulusal çıkarların gerçekçi bir şekilde birbirinden ayrı düşünülemez kadar yakından bağlantılı olduğu bir grup devlet bütünleşmesi olarak tanımlanır. Bu nedenle, "güvenlik kompleksi" terimi, hem güvenliği tanımlayan öz niteliğin karakterini hem de herhangi bir devleti komşularından ayıran yoğun karşılıklı bağımlılık fikrini belirtmektedir. Güvenlik kompleksleri hem rekabetin hem de ortak çıkarların karşılıklı bağımlılığını vurgular.

Güvenlik kompleksleri düşünsel, tarihsel ve jeopolitik kökleri olan deneysel bir olgudur. Özellikle etno-kültürel düşüncenin yanı sıra dini ve ırksal bağlar, birçok geleneksel tarihsel analizin temelini oluşturur. Bu tür bağlar, bir grup devlet arasında paylaşılan kültürel özellikler, hem genel olarak birbirlerine daha fazla dikkat etmelerine hem de özellikle birbirlerinin güvenlik işlerine karşılıklı müdahalelerini meşrulaştırmalarına neden olacağı için, güvenlik komplekslerinin belirlenmesinde önemli bir faktör oluşturmaktadır (Buzan ve Waever, 2003, s. 44). Bu, özellikle Arap ulusu fikrinin ve İslam'ın ulus-ötesi siyasi gücünün güçlü bir bölgesel siyasi alan yaratmak için birleştiği Orta Doğu'da açıkça görülmektedir. Bu nedenle, etnik köken (Arap) ve dinin (İslam) Orta Doğu'daki büyük bir grup devlet arasında güvenliğin karşılıklı bağımlılığını nasıl kolaylaştırdığını ve meşrulaştırdığını görmek mümkündür.

Güvenlik kompleksleri anarşi ve coğrafyanın etkileşimi ile üretilirken, güvenlik karşılıklı bağımlılığı coğrafyanın etkisiyle güçlü bir şekilde anlatılmaktadır. Tehditler kısa mesafelerde daha güçlü bir şekilde işlediğinden, yakın çevredeki devletlerle güvenlik etkileşimleri ilk önceliğe sahip olma eğilimindedir. Bu tanımlamaya göre İsrail'in bölgesel üstünlüğünün sağlanması bölgedeki diğer devletler ile tesis edeceği ilişkileri geliştirmesi sayesinde olacaktır (Buzan ve Waever, 2003, s. 40).

Bir güvenlik kompleksini tanımlayan temel faktör, genellikle iki veya daha fazla devlet arasında karşılıklı olarak hissedilen yüksek düzeyde bir tehdit ve korkudur (Buzan ve Waever, 2003, s. 488). Arap-İsrail ve İran-İsrail vakaları, yerel dinamiklerin devletlerin birbirlerine karşı güvenlik retoriği ile askeri tehdit algılamalarını ne ölçüde koşullandırıldığını açıkça göstermektedir. Öte yandan Mısır ile Ürdün arasındaki ilişki, yüksek düzeyde güven ve dostluğun da bağlayıcı bir güç olabileceğine işaret etmektedir. Bunun nedeni, karşılıklı bağımlılığın güvenlik algısını da hem olumlu hem de olumsuz olarak etkileyebilmesidir. Bu bağlamda İbrahim Antlaşmasının BAE ile İsrail arasındaki ilişkilerin olumlu yönde geliştirileceğini öngörmemize neden olabilir, ancak iki ülke arasında gelecek dönemlerde anlaşmazlık çıkmayacağını belirtmek yanlış olmayacaktır.

2.2. Orta Doğu Güvenlik Kompleksi ve Güvenlik Diplomasisi

"Güvenlik Kompleksi" tanımına göre, Orta Doğu güvenlik kompleksi içinde üç alt kompleks tanımlanmaktadır. Orta Doğu'daki ilk ve tanımlayıcı çekirdek alt kompleks, İsrail ile Arap komşuları arasında Doğu Akdeniz'de merkezlenen ve birçok bölgesel savaşa yol açan Levant'tır. Bu alt kompleks, bir yandan İsrail ile yakın komşuları ve daha geniş Arap dünyası arasındaki düşmanlık ve İsrail ile Filistinliler arasındaki yerel mücadele ile şekillenmektedir. Bununla birlikte, Levant alt kompleksinin aynı zamanda Buzan ve Waever'in ayrı bir alt kompleks oluşturduğunu, Libya ve Tunus arasındaki değişen ilişkilere odaklanan çok zayıf bir alt kompleks oluşturduğunu belirledikleri Mağrip devletlerini de içerdiği yönünde bir

çıkarmayı yapılabilir. Buzan ve Waever'e göre, Mağrip'teki bölgesel güvenlik sorununun ana kaynağı 1975'te Batı Sahra'nın Fas'a ilhakıdır ve bu durum, Fas'a karşı Polisario Hareketi'ni destekleyen Libya ve Cezayir ile gerilime yol açmıştır (Buzan, 1991, s. 193). Mağrip ülkelerinin şu anda Levant alt kompleksinin bir parçası olduğu iddiası iki nedenden ötürü ileri sürülmüştür: Birincisi, bugün Batı Sahra meselesi, geniş bir Mağrip alt kompleksinin temelini oluşturacak kadar güçlü değildir. İkinci ve en önemlisi, Mağrip ülkeleri ile Levant alt kompleksi birçok ortak noktaya sahiptir. Örneğin, Mağrip devletleri Arap-İsrail çatışmasında önemli bir rol oynamıştır, Arap Ligi üyesidirler ve Avrupa Birliği Komşuluk Politikasının ortaklarıdır (Ergan, 2019, s. 334).

Orta Doğu'daki ikinci alt kompleks, Suudi Arabistan'ın başını çektiği İran, Irak ve Körfez Arap ülkeleri arasındaki üçlü rekabete odaklanan alt kompleksdir. Bu çekirdek rekabete, Yemen ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel rekabet de eklenebilir. Bilim insanları Afrika Boynuzu alt kompleksinin Afrika güvenlik kompleksi içinde yer alması gerektiğini öne sürmektedirler (Buzan, 1991, s. 155). Bununla birlikte, artan güvenlik bağımlılığı modelleri nedeniyle Sudan ve Somali'nin temellerini oluşturduğu ve Suudi Arabistan, Mısır ve Körfez Devletlerinin de bir Orta Doğu alt kompleksinin parçası olduğu ileri sürülebilir.

1948 yılında İsrail devletinin kurulması ve Filistin halkına karşı yaptığı uygulamalar sonucunda bölgedeki diğer Arap devletleri ile İsrail arasında 1967 6 Gün Savaşı ve 1973 Arap-İsrail savaşları yaşanmıştır. Ancak dönemin siyasi konjonktürü ve devlet çıkarı prensibi neticesinde 1979 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin arasında Washington'da Camp David antlaşması imzalanmıştır (Uçarol, 2015, ss. 975-1188). Bu antlaşma ile ilk kez bir Arap ülkesi İsrail devletini resmen tanımıştır. Antlaşma çerçevesinde Mısır ile İsrail arasında ilişkiler biraz da olsa normalleşmiş ve iki ülke arasındaki ticari münasebetler arttırılmıştır.

Ürdün ile İsrail arasındaki temaslar 1967 yılında başlamıştır. Ancak diğer Arap devletlerinin bu görüşmelere verecekleri olumsuz tepkilerden dolayı tam bir anlaşma sağlanamamıştır. İsrail'in barış politikasının asıl amacı Arap devletleri tarafından resmi olarak tanınmak istemesinden kaynaklanmaktaydı. Tüm şartların olgunlaşması sonucunda 26 Ekim 1994 tarihinde Ürdün'de bir liman şehri olan Akabe'de barış antlaşması imzalanmıştır (Uçarol, 2015, s. 1190). İmza töreni birçok ülkenin temsilcisinin katılımı ile gerçekleştirilmiş olup İsrail, Ürdün'de işgal altında bulundurduğu topraklardan geri çekilecek, Yarmuk ve Ürdün nehirlerinden ortak yararlanılacaktır (The State of Israel and The Hashemite Kingdom of Jordan, 2020). Görüldüğü üzere İsrail, bölgedeki diğer Arap devletleri tarafından resmi olarak tanınıp ilişkiler geliştirmek istemektedir. Bu politikadaki asıl amaç diplomatik vasıtalar sayesinde ekonomik faaliyetler yürütmek ve bölgesel güvenlik unsurlarını oluşturarak söz sahibi olmaktır.

İsrail, ABD'nin gücünü de arkasına alarak ulusal güvenliğini tesis etmek ve bölgesinde etkin bir güç olmak istemektedir. Askeri güvenliğine yapmış olduğu yatırımlar ile bölgede caydırıcılığı kullanarak diplomatik gayelerini elde etme gayreti içerisinde. Körfez ülkeleri ile İsrail arasındaki ilişkiler 1993'de Katar ve Umman ile düşük seviyede seyretmiştir. İsrail'de Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Tzipi Livni BAE'li bakan Şeyh Abdullah İbn Zayed ile ılımlı görüşmeler yaptığını bildirmiştir (Jones ve Guzansky, 2018).

BAE ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler 1979 tarihinde gerçekleştirilen İran devrimine kadar uzanmaktadır. Bu dönemlerden itibaren İsrail ve BAE'nin tek ortak noktaları İran'la yaşadıkları fikir ayrılıkları olmuştur. Bu süreçten sonra gelişen durumlar 2009 yılına kadar devam etmiştir. İran'ın nükleer programının var olması ve İsrail'e en büyük tehdit kaynağını yaratan bu durum, BAE tarafından da İsrail'e destek verilmesini sağlamıştır. 2010 yılında BAE Dışişleri Bakanı Muhammed Bin Zayid ile İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu arasında geçen görüşmeler neticesinde İran'a karşı daha sert politikalar uygulanmasının kararı alınmıştır. Bu dönemlerde BAE ile İsrail arasında herhangi bir barış görüşmesi düşünülmemiş ancak BAE İsrail'den çok fazla teknolojik ürün satın almıştır (Dikmen, 2020). 2018 yılında İsrail Kültür Bakanı olan Miri Regev BAE'ne bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretlerin asıl amacının iki ülke arasındaki ilişkilerin artık tüm kamuoyu tarafından bilinmesi ve diğer Arap devletlerinin vereceği reaksiyonun analiz edilmesi olduğu değerlendirilmektedir.

2020 senesinde BAE Washington Büyükelçisi görevinde bulunan Yusuf El Uteybe Yediot Anhronot adlı gazeteye bir yazı göndererek düşüncelerini açıklamıştır. Yazıda Uteybe, BAE'nin İsrail ile ilişkilerini ilerletmek istediğini, Hizbullah'ın bir terör yapılanması olduğu ve Hamas'ın yaptıklarının da yanlış olduğuna dair görüş bildirmesi ile İsrail'e karşı pozitif bir yaklaşım sergilemiştir (Semiz, 2020). BAE ve İsrail yönetimlerinin bu politikaları yakın zamanda bir antlaşma yapmak için uygun altyapının tesis edilmesine yönelik girişimler olduğu değerlendirilmektedir.

3. ORTA DOĞU BÖLGESİNDEKİ MEVCUT SORUNLAR VE NORMALLEŞME SÜRECİ

İsrail'in kendi bölgesindeki ulusal güvenliğini oluşturması için takip edeceği ve uygulayacağı politikalar 2015 yılının Temmuz ayında yayımlanan İsrail Savunma Kuvvetleri (İSK) Strateji Belgesi ile açıklanmıştır. İsrail'in ulusal hedefleri 4 madde ile belirlenmiştir;

- İsrail devletinin varlığının güvence altına alınması, toprak bütünlüğü ile vatandaşlarının güvencesinin sağlanması,
- İsrail devletinin Yahudi karakteri ve Yahudi halkının evi olma özelliğinin korunması,
- İsrail devletinin sosyal, ekonomik ve kültürel gücünün garanti altına alınması,
- İsrail devletinin uluslararası ve bölgesel statüsünün güçlendirilmesi ve komşularıyla barış girişimlerine gayret gösterilmesi (Belfer Center, 2016).

İSK Savunma Stratejisinin en önemli 4 maddesi incelendiğinde İsrail'in bölgesinde tüm özelliklerini muhafaza etmesi ön planda tutulmuştur. Ayrıca komşu ülkelerle barış girişimlerine gayret gösterilmesine yönelik kararlar alınarak devletin Yahudi olma özelliğine önem verildiği anlaşılmaktadır.

İsrail ve Filistin devletleri için en iyi senaryo, İsrail-Gazze ilişkisinde bir miktar istikrar sağlanmasıdır. Gazze'nin kuşatılmış ekonomisini iyileştirmek için tasarlanan bir dizi önlemlerle ilgili olarak Hamas ile İsrail arasında dolaylı müzakereler devam etmektedir. Bu girişimler karşılığında Gazze'nin fiili Hamas yöneticilerinin Gazze'nin İsrail sınırındaki gösterileri durdurması ve İsrail'e saldırılarını kesmesi ile barış beklentileri oluşmaya başlamıştır.

İsrail- Filistin arasındaki anlaşmazlıkların yakın gelecekte çözümlenmesi olası görünmemektedir. 10-11 Mayıs 2021 tarihlerinde İsrail tarafından gerçekleştirilen hava saldırılarında 53 kişinin hayatını kaybettiği, ölen Filistin vatandaşlarından 14'ünün çocuk olduğu belirtilmiştir (BBC, 2021). İsrail Ordusu bu saldırılar sonucunda Hamas'a ait Gazze hedeflerinin vurulduğunu açıklamıştır. Bunu İsrail polisinin, Kudüs'teki İslamiyet'in kutsal yerlerinden olan El Aksa camisine ve yerleşkesine saldırdığı olaylar izlemiştir. Ortaya çıkan çatışmalar sonucunda yüzlerce Filistinli yaralanmıştır. İsrail, Doğu Kudüs'ü ilhak etmiş ve İsrail'in bir parçası olarak kabul etmektedir. Uluslararası toplumun çoğu ise yaklaşık beş milyon Filistinlinin yaşadığı Batı Şeria ve Gazze ile birlikte Doğu Kudüs'ün işgal edildiğini düşünmektedir (Slemrod, 2021). Meskûn mahallere yapılan saldırıların Gazze'de sıklıkla uygulanması BM Gazze İzleme Heyeti tarafından sivil halka yönelik şiddet ve sindirilme olarak görülmüştür. "Devlet Terörizmi" olarak kabul edilebilecek bu yaklaşımın İsrail caydırıcılığının en önemli aracına dönüştüğünün göstergesidir (Kulu, 2018, s. 70).

Bununla birlikte, böyle bir anlaşmanın yapı taşları çok az ilerleme ile yıllardır masada durmaktadır. Hamas 2014'te öldürülen iki İsrail askerinin cesetlerini elinde tutmaya devam ederken, İsrail ve Hamas siyasi ilişkileri zarar görmüştür. Hamas, kalıcı bir ateşkes sağlama yönündeki güçlü arzusuna rağmen, Gazze'deki koşulları anlamlı bir şekilde iyileştiren ateşkes antlaşmasının yokluğunda silahlı çatışma olasılığı devam etmektedir.

Önümüzdeki dönemlerde bir İsrail-Gazze antlaşması olursa, Hamas'ın Cumhurbaşkanı Mahmud Abbas'la yapıcı bir şekilde ilişki kurma dürtüsünü daha da azaltacak ve Hamas'ın Gazze'de, Batı Şeria'dan ayrı bir Filistin devleti aradığı yönündeki suçlamaları artıracaktır. Filistin Yönetimi'nin yasama kolu için uzun süredir gecikmiş seçimlerin yapılması, El Fetih-Hamas ihtilafını telafi etmeye yönelik bir adım olabilir. Abbas, İsrail'in geçmiş Filistin seçimlerinde olduğu gibi işgal altındaki Doğu Kudüs'te oy kullanmasına izin verme talebine yanıt vermesini beklediğini bildirmektedir. Siyasi iklim, İsrail'in şehrin doğusunda Filistinlilerin oy kullanmasına yeniden izin vermesini pek olası olmadığını göstermektedir.

Dönemin ABD Başkanı Donald Trump yönetimi, barış planı üzerinde çalışmalar yaparak bölgenin çatışma ortamı ile ilgili çözümler bulmaya çalışmıştır. Ancak ABD yönetimi onlarca yıllık politikasını tersine çevirmiş ve İsrail yerleşimlerinin "uluslararası hukuka aykırı" olmadığını iddia etmiştir (Schwartz ve Mc Bride, 2019). Bu durum, Trump yönetiminin İsrail'in Filistinlilere yönelik politikalarında değişiklik yapmak için gerekli olacak muazzam siyasi ve ekonomik baskıyı uygulamayacağını bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

İsrail ile bölgedeki diğer devletlerin geçmişte yaşadıkları çatışma ve istikrarsız ilişkiler son dönemlerde yerini normalleşme atılımlarına bırakmıştır. Özellikle son beş senelik dönem içerisinde BAE yetkilileri ile İsraili karar vericiler arasında yapılan gizli ve açık görüşmeler barış adına belirleyici olmuştur

(Okuducu ve Fırat, 2020). 2016 ve 2017 yıllarında ABD liderliğinde yapılan ve İsrail hava kuvvetlerinin de iştirak ettiği askeri tatbikatlara BAE'nin davet edilmesi ve bu tatbikatlarda bulunması ilişkilerin ilerlediğinin göstergesidir. Ayrıca ekonomik ve kültürel alanlarda aynı şekilde ilişkilerin normalleşmesi adına bazı girişimlerde bulunulmuştur. 2018 yılında Abu Dabi şehrinde düzenlenen Uzak Doğu sporları karşılaşmalarına İsraili sporcuların katılım sağlaması, dereceye giren İsraili sporcular için kutlama törenlerinde İsrail ulusal marşının çalınması küresel kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Devamında 2019 yılında Dubai'de gerçekleştirilen EXPO fuarına İsrail menşeli firmaların davet edilmesi ise İbrahim Antlaşması için iki ülke arasında daha önceden gerekli altyapının hazırlandığı, ülkelerin barış antlaşması için istekli olduklarının göstergesi olduğu değerlendirilmektedir.

Yapılan değerlendirmeler çerçevesinde Orta Doğu'daki mevcut çatışma ve anlaşmazlıklar genel anlamda 3 başlık altında özetlenebilir. Birinci ve en büyük sebep İsrail'in güvenlik politikalarının şekillenmesinde çok katı olması ve Filistin ile yaşanan gerilimler neticesinde sert güç unsurlarını aktif olarak kullanmasıdır. İsrail tarafından oluşturulmaya çalışılan bu güvenlik algısı ile bölgede tehdit olarak gördüğü her duruma karşı tüm askeri unsurları çekinmeden kullanacağına yönelik algı oluşmuştur. Bölgedeki ikinci sorun ise ülkelerin siyasi istikrarsızlıkları ve yer altı kaynaklarından gelen gelirlerin adil bölüşülmemesinden kaynaklanan huzursuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü sorun ise bölgedeki ülkeler arasında meydana gelen mezhepsel çatışmaların bölge güvenliğini olumsuz yönde etkilemesidir. Bu üç sorun birbiri ile kıyaslandığında tarihsel olarak meydana gelen olaylarda İsrail'in mevcut politikalarının ve güvenlik tehdidi olarak kabul ettiği olayların tüm Orta Doğu bölgesini etkileyecek kapasitede olduğudur.

4. İBRAHİM ANTLAŞMASININ KAPSAMI, TARAFLARI VE AMAÇLARI

2011 tarihinde Tunus'ta başlayan ve diğer Arap ülkelerine sirayet eden Arap Baharı Ortadoğu'da dengeleri değiştirmiştir. Özellikle 2012 senesinde Müslüman Kardeşlerin (*Muslim Brothers*) Mısır'ın yönetimini ele geçirmesi İsrail'in politikalarında ciddi değişimlere sebep olmuştur. Mısır'da yönetime gelen Mursi'nin darbe yapılarak yönetimden uzaklaştırılması esnasında BAE ve İsrail askeri cuntaya beraber destek olmuşlardır. Bu bağlamda Arap Baharı sonrasındaki değişim dalgasının çevre ülke yönetimlerini olumsuz yönde etkileyeceğini öngören İsrail, bazı Arap devletleriyle ılımlı bir politika geliştirmeyi tercih etmiştir. Bu politikanın asıl amaçlarından birisi ise ılımlı yaklaşım uygulanacak ülkeler için ABD ile görüş birliğine varılmış olmasıdır.

İsrail, Arap devletleriyle siyasi ilişkilerini bazı dönemlerde yumuşatmak ve bu vasıta ile diplomatik kazançlarını artırmak istemiştir. İsrail'in son dönemlerdeki bu isteği 13 Ağustos 2020 tarihinde dönemin ABD Başkanı Donald Trump tarafından uluslararası kamuoyuna duyurulmuştur. Donald Trump tarafından yapılan bu duyurudan yaklaşık bir ay sonra 15 Eylül 2020 tarihinde ABD Başkanı, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, BAE Dışişleri Bakanı olan Abdullah Zayed Al Nahyan ve Bahreyn Dışişleri Bakanı Abdullatif Bin Rashid Al-Zayani ile İbrahim Antlaşması imzalanmıştır (Al Jazeera, 2020).

İbrahim Antlaşması'nın imzalanmasından sonra diğer Arap ülkeleri tarafından antlaşmaya tepki gelmesi gecikmemiştir. Özellikle Filistin Devleti tarafından antlaşma ile ilgili yapılan yazılı açıklamada Filistin'deki mülteci sorununa herhangi bir çözüm üretilemediği müddetçe söz konusu antlaşmanın bölgeye barış getirmeyeceği bildirilmiştir. Hamas sözcüsü Sami Ebu Zuhri BAE'nin imzalamış olduğu antlaşma ile düşman tarafına geçtiğini ve Filistin vatandaşlarının haklarına bir saldırı olduğunu söylemiştir (Hürriyet, 2020). Gelen bu tepkiler üzerine BAE Dışişleri Bakanı Anwar Gargash antlaşmanın tarihi bir barış antlaşması olduğunu ve Ortadoğu'da barış umutlarını güçlendirdiğini bildirmiştir (Gulf, 2020). Trump, Beyaz Saray'da habercilerle yapmış olduğu görüşmeler esnasında İbrahim Antlaşması'nın çok önemli olduğunu, İsrail ile diğer Ortadoğu devletleri arasında barış görüşmelerinin devam edeceğini belirtmiştir. Filistin özelinde yıllardır devam eden Arap-İsrail çatışması Ortadoğu'da ciddi bir problem olmaya devam etmektedir. 1948'den beri diğer Arap Devletleri'nin görece yardımını alan Filistin devletinin bu ve benzeri antlaşmalara olumlu görüş bildirmemesi gayet normaldir. İsrail ise bölgedeki diğer aktörleri yanına almak adına bazı ödünler vererek antlaşma masasına oturmakta çekince yaşamamaktadır.

4.1. İbrahim Antlaşmasının Analizi ve Tarafları

İbrahim Antlaşmasının beyan bölümü analiz edildiğinde dostluk ve barış kavramlarına önem atfedildiği görülmektedir. Deklarasyonda inançlar arası ve kültürel diyaloglar geliştirilerek üç semavi din adına barış sağlamanın amaç edildiği, Orta Doğu'da tesis edilecek barış ortamının iş birliği ve diyalogdan

geçtiği, ayrıca İsrail ile bölgedeki diğer ülkelerin kuracakları barış ortaklıkları ile bölgenin daha güvenli bir hale dönüşeceği bildirilmektedir (The State of Israel Abraham Accords Declaration, 2020).

İsrail ile Bahreyn arasında tesis edilen antlaşma Kral Hamad Bin İsa ve İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu arasında imzalanmıştır. Taraflar istikrarlı ve güçlü bir Orta Doğu hedefiyle işbirliği ve dostluk antlaşmasını imzalamışlardır. Antlaşmada İsrail Devleti ile Bahreyn Krallığı ortak ilgi alanları oluşturma ve daha iyi bir gelecek inşa etme istekleri dile getirilmiştir. Ayrıca Orta Doğu'da barış ve güvenliği ilerletme konularında antlaşma sağlamışlardır. Taraflar arasında diplomatik ilişkilerin ilerleyeceği ve kalıcı güvenliği teşvik etmek için tüm girişimlerin yerine getirileceği bildirilmektedir (The State of Israel Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization Between The United Arab Emirates and The State of Israel, 2020). Bahreyn ve İsrail arasında alınan ortak karar ile tanık ve ev sahibi sıfatıyla dönemin ABD Başkanı Donald Trump tarafından onaylanmasını istemişlerdir.

İbrahim antlaşması kapsamında İsrail'in barış ve ortaklık antlaşması yaptığı diğer bir ülke ise Fas'tır. Antlaşma çerçevesinde dönemin ABD başkanı Donald Trump tarafından Fas yetkililerine Kudüs'ün ve Filistin'deki sorunların Faslı yetkililer tarafından İsrail lehine tanınmasına yönelik bildirimleri bulunmaktadır. Fas Kralı Muhammed ve İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu arasında geçen görüşmeler sonucunda ise Fas ile İsrail arasında direkt uçuşların başlaması ve bazı ekonomik girişimlerin oluşturulmasına yönelik kararlar alınmıştır (The State of Israel and The Kingdom of Morocco, 2020). Ayrıca ABD, Fas'ın Batı Sahra üzerindeki tüm egemenliğini tanımıştır. ABD ile Fas arasında sosyal kalkınma amaçlı ekonomik destek verileceği, bu kapsamda Dakhla şehrinde konsolosluk açılacağı bildirilmiştir.

İsrail ve Sudan arasındaki antlaşmada insanlığa ilham vermek, insanı en üst düzeye çıkarmak için bilim, sanat, tıp ve ticaretin destekleneceği, tüm çocuklara daha iyi bir gelecek sağlamak için radikalleşmeyi ve çatışmayı sona erdirmeye çalışılacağı, Orta Doğu'da ve tüm dünyada barış, güvenlik ve refah vizyonunun peşinde oldukları bildirilmiştir (The State of Israel and Sudan Declaration, 2020).

İbrahim Antlaşması ile İsrail ve BAE arasında barışın kurulmasına ve devam ettirilmesine yönelik girişimler bulunmaktadır. Ayrıca farklı alanlarda işbirliği yapılmasına yönelik maddeler mevcuttur. Bu işbirliği alanları finans ve yatırım, vize ve konsolosluk hizmetleri, sağlık hizmeti, enerji ve çevre konuları, tarım ve gıda güvenliği, su politikaları gibi jeostratejik konular içermektedir. Ancak antlaşmadaki en dikkat çekici madde 7. maddedir (The State of Israel and The United Arab Emirates, 2020). Söz konusu karar ile Orta Doğu için stratejik gündem kapsamında bölgesel, diplomatik ve diğer işbirliği konularında iki ülkenin ABD ile çalışmaya kararlı olacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda antlaşmanın 13 Ağustos 2020 tarihinde ABD başkanı Donald Trump tarafından dünya kamuoyuna duyurulması, antlaşmada ABD'nin de yönlendirici bir rolü olduğunu açıkça belli etmektedir. 7. Maddenin devamında ise bölgesel güvenlik ve Orta Doğu'da istenilen istikrar ortamını oluşturmak için ABD ile beraber çalışılacağı açıklanmıştır. Antlaşma sonrasında ABD ile BAE arasında antlaşmaya varılan konular arasında F-35 muharip uçakları ile ilgili alım sözleşmesi görüşmeleri yapılması, konuyu daha iyi analiz etmemize yardımcı olacaktır.

İbrahim Antlaşmasının yasal işbirliği çerçevesinde her iki taraf birbirlerini destekleyici adımlar atacaklar ve hukuki mevzuatlar sayesinde ticari ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşmaya çaba göstereceklerdir. Sivil havacılık konularında gerekli düzenlemeler yapılarak yolcu-kargo uçakları ve deniz taşımacılığı konularında karşılıklı işbirliği sağlanacaktır. 16 Ocak 2021 tarihinde Beyaz Saray'dan yapılan açıklama neticesinde BAE ve Bahreyn devletlerinin ABD'nin büyük güvenlik ortağı (*Major Security Partners*) oldukları kamuoyuna duyurulmuştur (Al Jazeera, 2021). ABD tarafından yapılan bu açıklama ile BAE ve Bahreyn devletlerinin İsrail ile normalleşme süreçlerinin etkili olacağına yönelik beklentinin kuvvetli olduğu çıkarımlarının yapılmasını sağlamıştır.

4.2. İbrahim Antlaşmasının Getirisi: F-35 Muharip Uçak Antlaşması

ABD, Arap devletlerinin yıllardır gelişmiş Amerikan silah sistemleri satın alma taleplerini İsrail ile ilgili siyasi doktrini nedeniyle sınırlı şekilde karşılamaktadır. 1973'teki Yom Kippur Savaşı'nın ardından ABD Kongresi, Yahudi devletinin komşularına gelişmiş silahlar satmadan önce Kudüs'ün konumunu dikkate alarak İsrail'in Ortadoğu'daki "bölgesel askeri üstünlüğünü" koruma sözü vermiştir. Bu karar, Körfez ülkeleriyle daha sıcak bağlar kuran eski ABD Başkanı Donald Trump'ın BAE ile büyük antlaşmalar imzalamasını engelledi. Ancak Yedioth Ahronoth gazetesi yapılan açıklama neticesinde Amerikalı ve Birleşik Arap Emirlikleri yetkililerine atıfta bulunarak, BAE'nin gelişmiş F-35 jetleri ve insansız hava

araçları ile mühimmat satın alacağı milyarlarca dolarlık bir anlaşma sayesinde normalleşme antlaşmasını kabul etme konusunda ABD’li yetkililerin ikna edildiğini bildirdi (Times of Israel Staff, 2020).

İbrahim Antlaşması’nın imzalanmasından sonraki süreçte F-35 anlaşması ile ilgili bazı bilgiler edinilmeye başlandı. Ancak bir Arap devletine bölgedeki hava gücünü ve caydırıcı askeri gücünü artıracak silah satışına İsrail tarafından tepki gösterilmedi. İsrail’in BAE’ne yapılması planlanan F-35 satışı için olumlu görüş bildirmesi 3 Eylül 2020’de gerçekleşti. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu yapmış olduğu açıklamada, İbrahim Antlaşması karşılığında F-35 satışlarına yönelik olumlu görüş bildirdiğini belirtmişti (Mazzetti, Wong ve La Forgia, 2020). İsrail Savunma Bakanı Beny Gantz ve ABD’li mevkidaşı Mike Esper satış ile ilgili görüşmeler düzenleyerek BAE’ne yapılacak olan F-35 tedarikinin bölge güvenliğine etkilerini tartışmışlardır (Zaken, 2020). 21 Eylül 2020 tarihinde ise ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, İsrail ile olan ilişkilerin sorunsuz devam edeceğini ve İsrail’in askeri kapasitesinin korunacağına yönelik açıklamalarda bulunmuştur (Times of Israel, 2020). Aynı zamanlarda BAE Dışişleri Bakanı Enver Gargash tarafından yapılan açıklama ile İbrahim Antlaşmasının F-35 tedariki için bir etkisinin olmadığı, ancak İsrail ile yapılan barış neticesinde bu sistemlere sahip olma konusunda daha ciddi olduklarını beyan etmiştir. Görüldüğü üzere konuyla ilgili hem İsrail hem de BAE yetkilileri tarafından farklı nitelikte açıklamalar gelse de BAE’nin F-35 tedarik etmesi için tek çare İsrail ile yapılan barış antlaşmasıdır. Çünkü BAE uzun bir süredir F-35 programına dâhil olmak istemekteydi.

İsrail, BAE’ne F-35 satışı sonrası bir dizi avantaj elde edecektir. F-35 üretimi kapsamında bu muharip uçakların kanat imalatlarını yapan şirketlerden bir tanesi İsrail Havacılık ve Uzay Sanayi’dir. F-35 uçaklarının imtiyaz sahibi olan Lockheed Martin tarafından yapılan açıklamaya göre Lod şehrinde bulunan İsrail fabrikasının satışı yapılması planlanan diğer devletlere uçak kanatları satışı yapması öngörülmektedir (Calcalist, 2020). 2018 yılında İsrail Havacılık ve Uzay Sanayi F-35 kanatları üretimi için yeni robot sistemlerini kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde İsrail Uzay Sanayi baş yöneticisi olarak görev yapan Nimrod Sheffer, Lockheed Martin ile kurulan birlikteliğin stratejik ve çok önemli bir değer taşıdığını vurgulamıştır. Muharip yedek parça üretme konusunda İsrail’in sadece bölgesel güvenlik kapsamında bir blok oluşturmaya çalışmadığı, bu antlaşma sayesinde ordu malzemelerinin yedek parçalarını imal ederek ekonomi politikası açısından da bir avantaj elde edeceği değerlendirilmektedir. İsrail kısa menzilli füzelere karşı ürettiği “Demir Kubbe” sistemlerini 2011 yılından beri üretmekte ve envanterinde kullanmaktadır. Bu sistemler İsrail tarafından bugüne kadar sadece ABD’ne satılmıştır. Ancak ilerleyen dönemlerde anılan sistemlerin Orta Doğu bölgesinde bulunan diğer devletlere satılıp satılmayacağı belli değildir.

20 Ocak 2021 tarihinde F-35 satışı kapsamında beklenen antlaşmanın taraflarca imzalandığı uluslararası kamuoyuna bildirilmiştir. BAE ile ABD arasında 10,4 milyar dolar tutarında 50 adet F-35 muharip jet, 2,97 milyar dolar tutarında 18 adet MQ-9B tipi Silahlı İnsansız Hava Aracı (SİHA) ve 10 milyar dolar değerinde değişik nitelikte mühimmat alımı için imzalar atılmıştır. Satış anlaşması yapılan uçakların ve diğer sistemlerin en geç 2027 yılına kadar tedarik aşamasının biteceği değerlendirilmektedir (Okuduci, 2021). ABD’de yeni yönetimin Dışişleri Bakanlığı görevine atanan Antony Blinken İbrahim Antlaşması ve hükümlerinin kendi yönetimleri tarafından desteklendiğini, İsrail’in bölgedeki diğer devletlerle normalleşme çabasının çok önemli bir gelişme olduğunu, genel olarak silah satışlarından dolayı dış politikalarının nasıl değişeceğine yönelik silah satış anlaşmalarının kendi yönetimlerince değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Air Force Technology, 2021). Joe Biden, Trump döneminde yapılan silah anlaşmalarını inceleyeceğini belirtmiş ve kararı bir süreliğine ertelemiş olsa da ABD’nin Orta Doğu’daki müttefik devleti olan BAE’ye silah satış kararını iptal etmeyerek satış anlaşmasında taahhüt edilen tarihlere kadar teslimatın yapılacağını bildirmiştir (Zengerle, 2021).

Aktardığımız bilgiler BAE’nin ABD’den F-35 muharip uçakları temin etmesinin sadece güvenlik açısından değil ekonomik boyutunun da bulunduğuna işaret etmektedir. Satış işlemleri sonrasında uçakların kanat montajları ve yedek parçalarının İsrail tarafından temin edilmesi İsrail’in finansal açıdan da kazançlı çıkmasını sağlayacaktır.

5. SONUÇ

İsrail devletinin 1948 yılında kurulması bölgenin birçok yönden etkilenmesine sebep olmuştur. Kurulduğu günden bu yana saldırgan bir tavır benimseyen İsrail, bölgedeki diğer Arap devletleriyle sürekli çatışma halinde olmuştur. İsrail’in Orta Doğu’da istikrar kazanabilmesi, en uygun üretimi yapması ve güç dengesini elinde bulundurabilmesi için savunma sanayine ciddi yatırımlar yapması gerekmektedir. Bu bağlamda seneler içerisinde geliştirdiği politikaları kendi güvenliğini sağlamak adına sürekli revize etmiştir. Böylece

alınan tüm politik kararlar güvenlik stratejileri değerlendirilerek üretilmiştir. Bu çerçevede tespit edilen güvenlik problemlerinin analizi esnasında ekonomik, sosyal, politik tüm problemler çözüldükten sonra karar aşamasına geçilmiştir.

BAE ile ABD arasındaki ilişkilerin artması ve Orta Doğu bölgesinde gelişen durumlar, İsrail ile BAE arasında ılımlı bir politika takip edilmesine imkân tanımıştır. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi kapsamında İsrail'in diğer Arap ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir. İsrail'in güvenlik endişelerinden bir tanesi coğrafi olarak sınırlarının Arap devletleriyle çevrili olmasıdır. Resmi olarak tanınmasını sağlamak ve bölgede aynı amaçlara yönelik stratejik ortaklıklar yaratıp bundan güvenlik anlamında faydalanmak, İsrail için en rasyonel durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

2020 Ağustos ayında ABD, İsrail, BAE ve Bahreyn arasında yapılan İbrahim Antlaşması çerçevesinde barış görüşmeleri gerçekleştirilmiş ve imzalar atılmıştır. Bu antlaşmanın getirisi olarak bölgesel güvenliği tesis etmek adına BAE'ne bazı imtiyazlar tanınmıştır. ABD'nin BAE'ne F-35 ve diğer SİHA'ların satışının yapılmasına olanak tanınması tesadüf değildir. Bu durumun İbrahim Antlaşması'nın bir getirisi olarak analiz edilmesi gerekmektedir. Ayrıca İsrail'in ABD'nin kendi ürettiği silahları satma konusunda ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Trump'ın, BAE'ne satışı yapılması düşünülen silah sistemleri için BAE'nin taleplerini uzun süreden beri bekletmekte olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi 1973 yılında yaşanan Yom Kippur savaşından sonra ABD Senatosunun aldığı karardır. Senato kararınca İsrail'in bölgedeki üstünlüğünü dezavantaja düşürecek hiçbir karar almama yönünde görüş bildirilmiş olup İsraili karar vericiler istemedikten sonra Orta Doğu'daki diğer devletlere silah ve mühimmat satışı yapılamamaktadır.

İbrahim Antlaşmasının ilerleyen dönemlerde Orta Doğu'da bazı dengeleri değiştireceği muhtemeldir. Ancak 2017'de İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından verilen demeç sonrasında barış antlaşmalarının İsrail nazarında pek fazla değerinin olmadığı anlaşılmaktadır. İsrail'in devlet çıkarı prensibi neticesinde karşılıklı iş birliği antlaşmaları yapmasının asli sebebi bölgedeki etkin gücünü bölgesel güvenlik kompleksine entegre etmektir. Değerlendirme ve yorumlar bağlamında ABD, İsrail ve BAE politikalarının ortak rakip olarak gördükleri İran'a karşı üstünlük kurma çabası kapsamında asgari müşterekte buluşması beklenen bir durumdur. ABD, İsrail ve BAE arasında sürdürülen ticaretin hem maddi nedenlerle hem de İran tehdidine karşı stratejik ortaklığı güçlendirme amacıyla gelişeceği düşünülmektedir.

İbrahim Antlaşmasının kısa dönemde Orta Doğu bölgesine en önemli etkisinin, Filistin Yönetiminin yalnızlaşması ve İsrail'in baskıları karşısında Arap yönetimlerinin sessiz kalması olacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca İbrahim Antlaşmasının imzalanmasına rağmen İsrail'in Filistin'e saldırıları devam etmekte ancak antlaşma yapılan BAE ve diğer ülkeler tarafından İsrail'e herhangi bir kınama yapılmamaktadır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı antlaşmanın uzun dönemde bölge barışına etkisinin bulunmayacağı, güvenliği tesis etme girişimlerinin daha ağır basarak çatışma ortamının devam edeceği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda İbrahim Antlaşmasının uzun vadede bölgedeki barış ve istikrarın sağlanmasında etkin bir araca dönüşmeyeceği değerlendirilmektedir. Buna ek olarak İsrail'in sürdürdüğü şiddet eylemleri, bölgedeki gerilimin devam etmesine sebep olacaktır. Orta Doğu'da kalıcı ve etkin bir barış ortamının oluşturulabilmesi için küresel aktörlerin desteğiyle bölge ülkeleri tarafından diyalog ve iş birliği girişimlerinin artırılması, bölge ülkelerindeki iktidar sahiplerinin akılcı politikalar üreterek alınan kararların en uygun seviyede icrasına yönelik hareket etmesi gerekmektedir.

Makale ile ilgili notlar

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmemektedir.

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmanın tüm süreçlerinde araştırmanın yazarları eşit derecede katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Airforce Technology. (29 Ocak 2021). Biden administration to review F-35 JSF aircraft sale to UAE. Airforce Technology. <https://www.airforce-technology.com/news/biden-administration-review-f-35-jsf-sale-uae/>
- Al Jazeera. (16 Ocak 2021). Major security partners: US hails Bahrain, UAE after Israel deal. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2021/1/16/major-security-partners-us-hails-bahrain-uae-after-israel-deal>
- Al Jazeera. (19 Eylül 2020). The Abraham Records: The PR of the peace deals. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/program/the-listening-post/2020/9/19/the-abraham-accords-the-pr-of-the-peace-deals>
- BBC. (12 Mayıs 2021). İsrail-Filistin gerilimi: Gazze’de 14 çocuğun hayatını kaybettiği açıklandı. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57036316>
- Belfer Center. (Ağustos 2016). Israel defense forces strategy document. <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/IDFDoctrineTranslation.pdf>
- BP Report. (2020). Statistical review of world energy. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>,
- Buzan B. ve Waever, O. (2003). Regions and powers the structure of international security. Cambridge University Press.
- Buzan. B. (1991). People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-cold war era (2nd Edition). Prentice Hall.
- Büyükkaya, A. (1988). Türkiye’nin Orta Doğu politikası, yeni bir yüzyıla girerken Türk-İslam sentezi görüşünde meselelerimiz. Aydınlar Ocağı Yayınları.
- Calcalist. (21 Ocak 2021). Lockheed Martin için uçak kanadı üretecek. Calcalist. <https://www.calcalist.co.il/home/0,7340,L-3704-10202,00.html>
- Dikmen, Ö. (1 Eylül 2020). İsrail ve BAE arasındaki normalleşme: Neden şimdi? Perspektif. <https://www.perspektif.online/israil-ve-bae-arasindaki-normallesme-neden-simdi/>
- Ergan, E. E. (2019). Avrupa komşuluk politikası: Avrupa Birliği’nin komşu ülkeler ile ticaret ilişkisi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(17), 334-350. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/912977>
- Gulf News. (18 Aralık 2020). Abraham accords open up peace prospects in Middle East,says Dr. Anwar Gargash. Gulf News. <https://gulfnews.com/world/gulf/abraham-accords-open-up-peace-prospects-in-middle-east-says-dr-anwar-gargash-1.75986909>
- Hürriyet. (17 Eylül 2020). İsrail ile anlaşmaya sert tepki; Orta Doğu yine gerildi. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/israil-ile-anlasmaya-sert-tepki-ortadogu-yine-gerildi-41613536>
- Jones, C. ve Guzansky, Y. (2020). Fraternal enemies Israel and the Gulf monarchies. Hurst. <https://www.hurstpublishers.com/book/fraternal-enemies/>
- Kaynak, M. (2005). Büyük Orta Doğu projesi ve Türkiye üzerine stratejik analizler. Truva Yayınları.
- Knell, Y. (2 Kasım 2017). Balfour declaration: The divisive legacy of 67 words. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41765892>
- Kulu, M. (2018). İsrail ulusal güvenlik stratejisinin temel ilkeleri. V.Kurt (Eds.) içinde, Orta Doğu’da ulusal güvenlik stratejileri (1. baskı, ss. 63-101). Seta Yayınları.

- Lewis, B. (2018). Orta Doğu: İki bin yıllık Orta Doğu tarihi (14. baskı). Arkadaş Kitap.
- Mansour, F.(1991). The Arap world: Nation, state and democracy. Zed Books.
- Mazzetti, M., Wong, E., La Forgia, M. (29 Eylül 2020). Netanyahu privately condoned U.S. plan to sell arms to UAE, officials say. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2020/09/03/us/politics/israel-uae-weapons.html>
- Memiş, E. (1995). Orta Doğu sorunları ve Türkiye. Mimoza Yayınları.
- Mosalanejhad, A. (2018). The Middle East security and Donald Trump's grand strategy. *Geopolitics Quarterly*, 13(48), 20-52. http://journal.iag.ir/article_60035_8054239e1007b462fbf31aa0bd33e329.pdf?lang=en
- Office of The Historian. (21 Ocak 2021). Creation of Israel 1948 milestones 1945-1952. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/creation-israel>
- Okuducu, İ. (22 Ocak 2021). BAE'nin ABD ile yaptığı F-35 savaş uçağı anlaşmasının bedeli 23 milyar dolar. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/baenin-abd-ile-yaptigi-f-35-savas-ucagi-anlasmasin-bedeli-23-milyar-dolar-/2119918>
- Okuducu, İ. ve Fırat, E. (13 Ağustos 2020). Dünden bugüne İsrail ile BAE'nin normalleşme süreci. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunden-bugune-israil-ile-baenin-normallesme-sureci/1941041>
- Özcan, M. (2004). İki işgal arasında Şiiler. A. Ahmetbeyoğlu, R. Ahışalı, H. Demiroğlu, Y. Başkan (eds.) içinde. Orta Doğu: Kaos mu düzen mi?(ss. 229-250). Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları.
- Schwartz, F. ve McBride, C. (18 Kasım 2019). Trump administration says: Israeli settlements aren't illegal. The Wall Street Journal. <https://www.wsj.com/articles/trump-administration-to-say-israeli-settlements-arent-illegal-11574104691>
- Semerci, A. (13 Ocak 2021). Saudi Arabia slams Israel over illegal housing construction. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/saudi-arabia-slams-israel-over-illegal-housing-construction/2107949>
- Semiz, M. (13 Temmuz 2020). Hamas sözcüsü Kasım: BAE büyükelçisinin siyonist gazetede yayımlanan mesajını esefle kınıyorum. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hamas-sozcusu-kasim-bae-buyukelcisinin-siyonist-gazetede-yayinlanan-makalesini-esefle-kiniyorum/1875197>
- Slemrod, A. (11 Mayıs 2021). The risk of another Israel-Palestine war? Can calls for calm stop a spiralling situation? The New Humanitarian. <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2021/5/11/the-risk-of-another-israel-palestine-war>
- The State of Israel and The Hashemite Kingdom of Jordan. (26 Ekim 1994). Treaty of peace between the state of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan volume 2042. <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/594>
- The State of Israel and The Kingdom of Bahrein. (15 Eylül 2020). Abraham accords: Declaration of peace, cooperation, and constructive diplomatic and friendly relations. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/09/Bahrain_Israel-Agreement-signed-FINAL-15-Sept-2020-508.pdf
- The State of Israel and The Kingdom of Morocco, (10 Aralık 2020). Joint declaration. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/Joint-Declaration-US-Morocco-Israel.pdf>
- The State of Israel and The United Arab Emirates. (13 Ağustos 2020). Abraham accords peace agreement: Treaty of peace, diplomatic relations and full normalization between The United Arab Emirates and The State of Israel. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/09/UAE_Israel-treaty-signed-FINAL-15-Sept-2020-508.pdf

- The State of Israel and Sudan Declaration. (2020). The Abraham accords declaration. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/01/Sudan-AA.pdf>
- The State of Israel. (15 Eylül 2020). The Abraham records declaration. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/10/Abraham-Accords-signed-FINAL-15-Sept-2020-508-1.pdf>
- Times of Israel Staff. (20 Ağustos 2020). Gantz raps Netanyahu for sidelining him on F-35 policy as UAE deal brewed. The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/gantz-raps-netanyahu-for-sidelining-him-on-f-35-policy-as-uae-deal-brewed/>
- Times of Israel. (24 Ağustos 2020). Pompeo: We'll honor Israel's military edge, but are reviewing arms sales to UAE. The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/pompeo-well-honor-israels-military-edge-but-arereviewing-arms-sales-to-uae/>
- Turan, Ö. (2002). Tarihin başladığı nokta: Orta Doğu. Akka Yayıncılık.
- Uçarol, R. (2015). Siyasi Tarih:1789-2014. Der Yayınları.
- Zaken, D. (27 Eylül 2020). BAE'nin F-35 anlaşması İsrail'in savunma sanayine yarayabilir. BirGün. <https://www.birgun.net/haber/bae-nin-f-35-anlasmasi-israil-savunma-sanayine-yarayabilir-317060>
- Zengerle, P. (16 Nisan 2021). Exclusive as Biden advances UAE F-35 sale, senators seek more control of arms deals. Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/exclusive-biden-advances-uae-f-35-sale-senators-seek-more-control-arms-deals-2021-04-16/>